

ZNAČAJ STICANJA INTERKULTURNE KOMPETENCIJE U OBRAZOVANJU, BIZNISU I PREDUZETNIŠTVU

THE IMPORTANCE OF ACQUIRING INTERCULTURAL COMPETENCE IN EDUCATION, BUSINESS AND ENTREPRENEURSHIP

Gordana Mušura¹ 

DOI: <https://doi.org/10.31410/EMAN.2020.387>

Apstrakt: U radu se razmatra značaj interkulturene kompetencije u sferi obrazovanja, biznisa i preduzetništva budući da interkulturalna komunikacija postaje sve uobičajeniji vid interakcije među ljudima u savremenom globalizovanom svetu. Da bi se izbegli nesporazumi i konflikti u međusobnim kontaktima ljudi koji pripadaju različitim etničkim, kulturnim i religioznim miljeima, potrebno je da se oni postepeno senzibilizuju na takve nove interkulturene susrete i osposobe da rešavaju i nadvladaju problemske situacije koje bi se eventualno mogle pojaviti. Stoga se u radu posebno ističe važnost uvođenja interkulturenog pristupa u nastavi u što ranijem uzrastu učenika jer se time oni postepeno uvode u sferu interkulturenog poimanja stvarnosti i sveta oko sebe. Kroz interkultureno obrazovanje oni će razvijati svoju kulturnu osvešćenost i kritičku svest, što se smatra osnovnim postulatima sticanja interkulturene kompetencije. Ova kompetencija će im omogućiti da u svojoj budućnosti postanu interkultureni medijatori i posrednici u raznim vidovima međunarodne komunikacije, kao i u interkulturenom menadžmentu u biznisu i preduzetništvu. Nadalje, stečena interkulturena kompetencija će doprineti da oni kroz svoj budući profesionalni angažman postanu interkultureno efikasne osobe, sposobne da komuniciraju i uspešno posluju na globalnom ekonomskom planu.

Ključne reči: Interkulturalna komunikacija, Interkultureni pristup u nastavi i obrazovanju, Interkultureni medijator, Interkultureno efikasna osoba.

Abstract: The importance of intercultural competence in the field of education, business and entrepreneurship is discussed in the paper as intercultural communication is becoming an increasingly common form of interaction among people in the modern globalized world. In order to avoid misunderstandings and conflicts in the mutual contacts of people belonging to different ethnic, cultural and religious backgrounds, it is necessary to gradually sensitize them to such new intercultural encounters and to be able to resolve and overcome problematic situations that might arise. Therefore, the paper emphasizes the importance of introducing an intercultural approach to teaching at the earliest possible age of students, as this gradually introduces them to the sphere of intercultural understanding of reality and the world around them. Through intercultural education, they will develop their cultural and critical awareness, which are considered the basic postulates of acquiring intercultural competence. This competence will enable them in their future to become intercultural mediators in various forms of international communication, as well as in intercultural management in business and entrepreneurship. Furthermore, the acquired intercultural competence will help them to become interculturally effective individuals through their future professional engagement, able to communicate and successfully operate in the global economic field.

Keywords: Intercultural communication, Intercultural approach in teaching and education, Intercultural mediator, Interculturally effective person.

¹ Fakultet za biznis i turizam, Akademija znanja, Budva, Crna Gora

1. UVOD

Savremeno globalizovano društvo nameće ljudima nove vidove komunikacije i interakcije zahtevajući od njih da se senzibilizuju na upotrebu interkulturalnog dijaloga i međusobno razumevanje. Ono takođe iziskuje od njih i sticanje interkulturalne kompetencije, kao posebne sposobnosti koja će im pomoći da lakše ostvare multikulturalne i plurilingvalne susrete, kao i da prevaziđu probleme koji se mogu pojaviti u kontaktu sa novom sredinom i osobama različite kulture, nacije, vere i različitog jezika. To se naročito odnosi na imigrante koji dolaze u neku, za njih novu zemlju, studente i uposlenike koji odlaze u inostranstvo na školovanje ili rad. Oni se kao došljaci susreću sa novim i drugačijim životom koji im često donosi i razne nepredviđene i stresne situacije koje bi trebalo prebroditi. Stoga je cilj ovog rada da ukaže na značaj sticanja interkulturalne kompetencije i potrebu uvođenja interkulturalnog obrazovanja još u ranom školskom uzrastu učenika kako bi se oni postepeno osposobljavali da spoznaju svet oko sebe, njegove različitosti i “drugosti”, te da kroz promenjenu perspektivu svojih pogleda i uverenja razvijaju svoju kritičku svest i kulturalnu osvešćenost, što su glavne odlike sticanja interkulturalne kompetencije. Ova kompetencija će im pomoći da tokom svog daljeg života i radnog angažmana uspostave uspešnu interkulturalnu komunikaciju u raznim domenima svojih delatnosti, a naročito na globalnom ekonomskom planu u sferi biznisa i preduzetništva, ispoljavajući osobine interkulturalno efikasne osobe čiji profil se predstavlja u ovom radu.

2. INTERKULTURNA KOMUNIKACIJA

Našem savremenom društvu su potrebni građani koji su u stanju da spoznaju multikulturalni svet današnjice u kome se susreću ljudi iz mnogih zemalja koji govore različitim jezicima i pripadaju drugačijim kulturalnim miljeima. Oni doživljavaju svet oko sebe na njima svojstven način, pa stoga kroz svoje međusobne kontakte sve više razvijaju svoju suptilniju sposobnost komunikacije koju nazivamo interkulturalnom komunikacijom. Takva komunikacija, prema Bajramu i saradnicima (Byram et al., 2002) utemeljena je na “poštovanju pojedinaca i jednakosti ljudskih prava kao demokratske osnove društvene interakcije” (str. 5).

3. INTERKULTURNA KOMPETENCIJA

Kroz interkulturalnu komunikaciju, po rečima Gudikunsta (Gudykunst, 2004, cit. u Lazzari, 2010) “razvija se i jedan poseban vid kompetencije koja se primenjuje u svakodnevnoj komunikaciji, medijaciji, u međunarodnim odnosima i interkulturalnom menadžmentu u preduzetništvu” (str. 1), a takođe je prisutna i primenljiva u obrazovanju na međunarodnom nivou. Ova kompetencija je poznata pod nazivom interkulturalna kompetencija (u daljem tekstu IK) i stiče se kroz interkulturalne kontakte koji se dešavaju u novim međukulturalnim situacijama u kojima se nalaze imigranti, studenti ili poslovni ljudi u međunarodnom okruženju. Sam termin IK potiče od Bajrama (Byram, 1997) koji je svojim istraživanjima i radom na stvaranju programa jezika pri Savetu Evrope stvorio konceptualni okvir IK. On se nadovezao na socijalnu, sociokulturalnu i stratešku kompetenciju koje je Van Ek (1986) izdvojio i formulisao koncept IK. U svom prvom radu na ovu temu Bajram i Zarate (Byram & Zarate, 1997, cit. u Larzen, 2005) definišu interkulturalno ponašanje kao “dovođenje u vezu dve kulture”, tj. sticanje sposobnosti da se “sagleda kako se različite kulture odnose jedna prema drugoj sa aspekta njihovih međusobnih sličnosti i razlika i da se postane posrednik, tj. medijator među njima” (str. 34). “Ovo posredovanje”, prema rečima istih autora (ibid.), podrazumeva “da smo u stanju da se pogledamo iz jedne “spoljašnje” perspektive tokom naših susreta i interakcija sa drugim ljudima”, kao i da izvršimo analizu i uskladimo i prilagodimo svoje sopstveno ponašanje i svoje vrednosti i uverenja koja vezujemo za ovakve situacije. To takođe znači da shvatimo

perspektive ostalih ljudi koje su drugačije od naših, kao i da preispitamo vlastite poglede. Iz ovoga proističe da se osobe koje steknu sposobnost sagledavanja iz ove obe perspektive sučeljavanjem njihovih komponenti, poput pomenutih vrednosti, verovanja i ponašanja, nazivaju interkulturalnim govornicima. Međutim, mnogi lingvisti su saglasni u tome da je teško dati sveobuhvatnu definiciju ovog pojma upravo zbog širokog kontekstualnog dijapazona u kome se ova kompetencija stiče. Tako (Moeller & Nugent, 2014) ističu da je “definisanje IK složen zadatak” i “da ne postoji precizna definicija IK u literaturi” (str. 2-3). Prema Diardorf (Deardorff, 2006) IK je “sposobnost da se komunicira efektivno i na odgovarajući način u interkulturalnim situacijama koje su bazirane na interkulturalnom znanju, veštinama i stavovima pojedinca” (str. 247). Definicija kojima se opisuje IK ima mnogo, a svima je zajedničko da uključuju znanje i sposobnost osobe da uspešno ostvari kontakte sa drugim ljudima u interkulturalnim susretima. Ta znanja i sposobnosti su važne alatke u društvu, pošto su ljudi gotovo svakodnevno uključeni u kulturnu razmenu koja se odvija u njihovoj međusobnoj interakciji (Eni S.p.A., 2011). Da bi bili uspešni u tome, moraju postepeno razvijati svoju osetljivost i osvešćenost prema kulturama koje su različite od njihove vlastite, što je jedna od komponenti sticanja IK. Po Čenu i Starosti (Chen & Starosta, 1996, 2004 cit. u Drandić, 2013) upravo “osoba koja je kulturno osetljiva ima sposobnost da prepozna, prihvati i poštuje kulturne razlike kroz pozitivne emocije”, pa se stoga može smatrati “kulturno kompetentnom” (str. 54).²

Iz termina IK proističe i pojam interkulturalna osetljivost, čiju konceptualizaciju je izvršio Čen (1997) i definisao je kao “sposobnost pojedinca da razvije pozitivnu emociju da bi razumeo i cenio kulturne razlike, te kao sposobnost koja pokreće odgovarajuće i efikasno ponašanje u interkulturalnoj komunikaciji” (str. 5). Isti autor (ibid.) smatra da se ovom definicijom predočava “interkulturalna osetljivost kao dinamički koncept jer interkulturalno osetljive osobe moraju imati želju da razumeju i prihvate razlike među kulturama i da proizvedu pozitivni ishod iz interkulturalnih interakcija”. Autor (ibid.) nadalje naglašava da takve osobe, “da bi razvile pozitivnu emociju” u pravcu prihvatanja kulturnih razlika i pospešivanja sticanja IK, “moraju posedovati sledeće komponente: samopoštovanje, samonadgledanje, široke poglede, empatiju, interakciju, uključenost u interakciju i nepresuđivanje, tj. nedonošenje prebrzih zaključaka ili sudova o nekoj kulturi ili pripadniku te kulture” (str. 7).

4. ZNAČAJ INTERKULTURNE KOMPETENCIJE U OBRAZOVANJU

Interkulturalni pristup u nastavi i obrazovanju se nametnuo kao nezaobilazan i veoma značajan element u savremenoj školi. On je naročito prisutan u učionicama stranih jezika, a implementira se i kroz interdisciplinarnu nastavu mnogih drugih školskih predmeta, poput maternjeg jezika, istorije, geografije, građanskog vaspitanja, sociologije itd. Savremena društva su iznedrila novo viđenje funkcija vaspitno-obrazovnog sistema prema učenicima koji se obrazuju u globalizovanom svetu koga karakteriše život u multikulturalnim zajednicama. Stoga se “interkulturalizam pojavio kao politika koja podstiče međusobno prožimanje kultura” i “ugrađuje se u vaspitno-obrazovne politike evropskih i svetskih zemalja, pri čemu se interkulturalno obrazovanje posmatra kao proces razvoja, menjanja i oblikovanja čoveka u humano ljudsko biće” (Jagić, 2002 prema Bedeković, 2011, str. 140-141). Interkulturalni pristup, dakle, predstavlja nezaobilazni aspekt nastave koja prati društveni, ekonomski, politički i nadasve kulturni smisao nekog društva ili društvene zajednice, uz istovremeno sticanje znanja i veština. Otuda je neophodno da se ovakav pristup uvede u nastavno-obrazovne programe i planove još u nižim razredima osnovne škole kako bi deca od najranijeg školskog uzrasta bila pripremljena i osposobljena na percepciju i razvijanje svesti o postojanju različitosti, kao i na toleranciju prema različitosti, uz

² Ovaj segment rada preuzet je iz doktorske disertacije “Sticanje interkulturalne komunikativne kompetencije u nastavi italijanskog jezika kao stranog u osnovnoj školi” (Mušura, 2019).

istovremeno razvijanje kritičke svesti tokom poređenja svoje maternje kulture sa ostalim drugačijim kulturnim obrascima. Teza da interkulturno obrazovanje može uticati na bržu kulturnu senzibilizaciju, odnosno razvijanje kulturne osvešćenosti i time i sticanje IK kod učenika, se naslanja i na Bajramovu hipotezu (Byram et al., 2002) da učenik nije *tabula rasa*, već da poseduje određena prethodna znanja i stavove, koji uključuju i stereotipe i predrasude, na koje upravo interkulturno obrazovanje može uticati kako bi se povećala kulturna osvešćenost. Ovo je stav mnogih naučnih i prosvetnih radnika, kao i kulturnih poslenika, ali je potrebno još više razvijati svest u društvu, a naročito u relevantnim školskim institucijama u lokalnim zajednicama, o značaju i važnosti uvođenja interkulturnog obrazovanja.

4.1. Uloga nastavnika

Uloga nastavnika je od izuzetnog značaja, pa je stoga neophodno da se i oni dodatno edukuju i senzibilizuju na “interkulturu na delu”, odnosno da kroz niz inoviranih didaktičkih aktivnosti i metoda doprinesu tome da se njihovi učenici što efikasnije uvedu u globalni svet i edukuju u pravcu eliminisanja kulturnog nerazumevanja, nesporazuma i kulturnog šoka u kontaktu sa pripadnicima drugih kultura tokom svog budućeg školovanja, rada i poslovnih kontakata u multikulturnom i plurilingvalnom društvu. Ovaj novi profil nastavnika bi stoga trebalo da neprestano razvija svest ne samo o lokalnim potrebama svojih učenika, već i o njihovim potrebama na globalnom nivou koje će imati kada završe svoje školovanje i počnu da ostvaruju raznovrsne interkulture susrete. Na taj način nastavnici prihvataju izazov savremenog nastavnog procesa koji teži interkulturalnosti i obrazovanju za demokratsko društvo u internacionalnom kontekstu. Oni time takođe spoznaju svoju potrebu da budu interkulturno senzitivni kako bi postali moderatori interkulturalnih odnosa, kao i posrednici između različitih stavova, pogleda i identiteta svojih učenika i ujedno sledili politiku Saveta Evrope koja propagira neophodnost celoživotnog učenja. Stoga se sticanje IK smatra važnim činiocem njihovog kontinuiranog profesionalnog razvoja i prilagođavanja evropskom sistemu obrazovanja i zahtevima modernog društva.

5. ZNAČAJ INTERKULTURNE KOMPETENCIJE U BIZNISU I PREDUZETNIŠTVU

Čen i Starosta (1996, cit. u Chen, 1997) su uočili “pet trendova koji uvode naš svet u globalno društvo u kome IK postaje neophodna sposobnost da bi građani 21-og veka mogli da prežive i žive produktivno i smisleno” (str. 3). To su:

- “razvoj tehnologije za komunikacije i transport kojom se povezuju ljudi iz različitih kulturnih miljea i svih delova sveta;
- globalizacija svetske privrede iziskuje uposlenike iz multinacionalnih kompanija koji komuniciraju sa onima iz drugih delova sveta da bi bili konkurentni na globalnom ekonomskom planu;
- široko rasprostranjene migracije stanovništva preko nacionalnih granica su strukturirale tkivo savremenog društva koje je postalo kulturno raznolikije od onog u prošlosti;
- razvoj multikulturalizma je uticao na svaki aspekt života u SAD gde je radna snaga uključivala ljude različite rase, kulture, pola, starosnog doba i jezika;
- de-naglašavanje nacionalne države je dovelo do toga da nacije formiraju regionalne saveze i da ljudi preispitaju etničke i rodne razlike unutar svoje nacije”.

Autor (ibid.) takođe napominje da “na društvo u SAD najveći uticaj među navedenim trendovima imaju migracije stanovništva i razvoj multikulturalizma”.

5.1. Profil interkulturalno efikasne osobe

Da bi ilustrovali značaj IK u sferi biznisa i preduzetništva, potrebno je detaljnije predstaviti koncept IK koji se primenjuje na međunarodne odnose i osobine koje bi trebalo da poseduje interkulturalno kompetentna osoba koja stupa u poslovne kontakte sa pripadnicima različitih kultura na internacionalnom nivou i u kulturno različitim sredinama od svoje sopstvene. Ovaj koncept je predmet istraživanja velikog broja naučnika, stoga ovde izdvajamo neka njihova zapažanja. Tako Salo-Lee (2006) navodi da je kanadski psiholog Danijel Kili (Daniel Kealey) tokom 90-tih godina prošlog veka intenzivno proučavao uposlenike koje su njihove bazične kompanije slale na rad u inostranstvo na određeno vreme i koristio termin efikasnost u inostranstvu (eng. *overseas effectiveness*). Shodno tome, autor (Kealey, 1990, cit. u Vasko et al., 1998) je definisao pojam interkulturalne efikasnosti (eng. *intercultural effectiveness*) kao “sposobnost da se živi i radi efikasno pri obavljanju zadataka u inostranstvu u interkulturalnom okruženju”. Prema Kiliju (ibid.), “efikasnost se sastoji od najmanje tri centralna područja: profesionalne ekspertize, interakcije i adaptacije”. Autor (ibid.) je produbio svoj koncept efikasnosti, ističući uticaj koji na njega imaju organizacioni i ambijentalni elementi pored ličnih osobina.

Kilijeve postavke su poslužile kasnijim istraživačima da formulišu Profil interkulturalno efikasne osobe (*Profile of the Interculturally Effective Person (IEP)*), u daljem tekstu Profil koji je nastao kao rezultat rada međunarodne grupe istraživača u kanadskom Centru za interkulturalno učenje pri Institutu za kanadsku inostranu službu 2000. godine. Prema ovom Profilu (Canadian Foreign Service Institute, 2000) interkulturalno efikasna osoba poseduje tri glavne osobine (str. 6):

- “sposobnost da komunicira sa ljudima iz druge kulture tako da zavređuje njihovo poštovanje i poverenje i time podstiče saradnju i produktivnost na radnom mestu, što će doprineti postizanju profesionalnih i radnih ciljeva;
- sposobnost da prilagodi svoje profesionalne veštine (tehničke i upravljačke) u skladu sa lokalnim uslovima i ograničenjima;
- sposobnost da se lično prilagođava da bi bila zadovoljna i da bi joj bilo lako u kulturi domaćina”.

Profil (ibid., str. 14 i dalje) nadalje pruža detaljniji opis bihevioralnih indikatora, odnosno veština i atributa koje bi ljudi trebalo da poseduju u svojoj radnoj praksi da bi se smatrali interkulturalno efektivnim osobama. To su sledeće osobine i veštine:

- „veštine prilagođavanja;
- stav sa izrazom skromnosti i poštovanja;
- shvatanje koncepta kulture;
- znanje o zemlji i kulturi domaćina;
- izgradnja odnosa;
- znanje o sebi;
- interkulturalna komunikacija;
- organizacione veštine;
- lična i profesionalna privrženost”.

Pošto su privrede i ekonomije mnogih zemalja poprimile svetske razmere od kada su njihove kompanije proširile svoje poslove na međunarodnom planu, sve više se oseća potreba za interkulturalno kompetentnim osobama koje poseduju navedene veštine i osobine, naročito u sferi marketinga, preduzetništva i poslovnih komunikacija. Stoga je i značaj IK u ovoj sferi sve veći.³

³ Ovaj segment rada preuzet je iz doktorske disertacije “Sticanje interkulturalne komunikativne kompetencije

6. ZAKLJUČAK

U radu se ističe značaj IK u oblasti obrazovanja, biznisa i preduzetništva, a istovremeno se upućuje indirektna poruka školstvu i poslovnim strukturama društva da posvete više pažnje ovoj veoma važnoj sposobnosti interpersonalne komunikacije. Stoga se naglašava potreba da pored učenika i njihovi nastavnici, kao i zaposleni u multinacionalnim kompanijama i preduzećima koja sarađuju i posluju sa inostranim firmama, prođu interkulturalnu edukaciju i obuku koja će ih usmeriti u pravcu sticanja interkulturalne kompetencije kao jednog veoma važnog segmenta njihovog celoživotnog učenja i obrazovanja. Tek kada interkulturalnost u potpunosti zaživi i postane neizostavni deo obrazovnog procesa, učenici će moći da spremno uđu u globalizovani svet odraslih i da uspešno uspostavljaju kontakte sa drugim ljudima, bilo na ličnom ili profesionalnom planu, kao interkulturalni govornici i medijatori, a ne samo kao obični akteri u komunikaciji.

LITERATURA

- Bedeković, V. (2011). Interkulturalna kompetencija cjeloživotnog obrazovanja nastavnika. *Pedagoški istraživanja*, 8 (1), 139-152.
- Byram, M. (1997). *Teaching and assessing intercultural communicative competence*. Clevedon: Multilingual Matters.
- Byram, M., & G. Zarate. (1997). Defining and assessing intercultural competence: Some principles and proposals for the European context. *Language Teaching*, 29, 14-18.
- Byram, M., Gribkova, B., & Starkey, H. (2002). *Developing the intercultural dimension in language teaching. A practical introduction for teachers*. Strasbourg: Council of Europe.
- Canadian Foreign Service Institute, Centre for Intercultural Learning. (2000). *A profile of the interculturally effective person. Canada: Department of Foreign Affairs and International Trade*.
- Chen, G.M. (1997). A Review of the Concept of Intercultural Sensitivity. Paper presented at the Biennial Convention of the Pacific and Asian Communication Association, Honolulu, HI.
- Chen, G.M., & Starosta, W. (1996). Intercultural Communication Competence: A Synthesis. *Communication Yearbook*, 19, 353-383.
- Deardorff, D. K. (2006). Identification and Assessment of Intercultural Competence as a Student Outcome of Internationalization. *Journal of Studies in International Education*. 10(3), 241-266. <http://dx.doi.org/10.2307/1176856>
- Drandić, D. (2013). Uloga i kompetencije nastavnika u interkulturalnom obrazovanju. *Magistra Iadertina* 8 (1) <http://www.hrčak.srce.hr>
- Eni S.p.A. (2011). *Comprehensive program for developing intercultural competence in Kazakhstan – KP as a Role Model*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum http://www.eni.com/en_IT/sustainability/pages/kpo-model.shtml.
- Gudykunst, W.B. (2004). *Theorizing about Intercultural Communication*. London: Sage Publications.
- Jagić, S. (2002). Interkulturalizam kao pedagoška teorija i praksa. U: Rosić, V. (ur.), *Odnos pedagoške teorije i pedagoške prakse*. Rijeka: Filozofski fakultet u Rijeci, 286 – 293.
- Kealey, D.J. (1990). *Cross-Cultural Effectiveness*. Hull, Quebec: Canadian International Development Agency.
- Larzén, E. (2005). *In pursuit of an intercultural dimension in EFL-teaching: Exploring cognitions among Finland-Swedish comprehensive school teachers*. Diss. Åbo: Åbo Akademi University Press.

u nastavi italijanskog jezika kao stranog u osnovnoj školi” (Mušura, 2019).

- Lazzari, F. (2010). *Acculturazione e formazione scolastica: strategie e processi di acculturazione delle seconde generazioni di migranti nella seconda scuola superiore*. Tesi di dottorato. Venezia: Università Ca' Foscari. <http://www.dspace.unive.it>
- Moeller, A. J., & Nugent, K. (2014). Building intercultural competence in the language classroom. In S. Dhonau (Ed.), *Unlock the Gateway to Communication (1-18)*. Eau Claire, WI: Crown Prints. <http://hdl.handle.net/10579/1023>
- Mušura, G. (2019). *Sticanje interkulturene komunikativne kompetencije u nastavi italijanskog jezika kao stranog u osnovnoj školi*. Doktorska disertacija. Beograd: Filološki fakultet Beogradskog Univerziteta. <https://fedorabg.bg.ac.rs/fedora/get/o:21176/bdef:Content/get>
- Salo-Lee, L. (2006). *What is an Interculturally Competent Person Like?* Jyväskylä, Finland: University of Jyväskylä. <https://moniviestin.jyu.fi/ohjelmat/hum/viesti/en/ics/54>
- Van Ek, J.A. (1986). *Objectives for Foreign Language Learning*. Volume I: Scope. Strasbourg: Council of Europe.
- Vasko, V., Kjisik, H., & Salo-Lee, L. (1998). *Culture in Finnish Development Cooperation*. Helsinki: The Ministry of Foreign Affairs/Department for International Development Cooperation & SAFA.